

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון תק"ו | פרישת בא | תשפ"ב | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות ב'

האם מותר לשחק עם משחקי הרכבה בשבת

א. בנין בכלים – גזרה שמא יתקע. ב. דרוגת של חיבור. ג. לחבר רפוי בכלי שהודק לחבר בתקיעה או בהידוק. ד. כלי שחלקיו מתהדקים קצת. ה. הידוק חזק. ו. גדר תקיעה. ז. הברגה. ח. בדבר שלא שייך תקיעה. ט. תוצאה אומנותית או מעשה אומן. י. כלים שמפרקים תדיר. יא. משחקי הרכבה. יב. משחקי הברגה.

א. בנין בכלים – גזרה שמא יתקע

ע"י **בנייה** (כב.) שדעת בית שמאי שיש בנין וסתירה בכלים ודעת בית הלל שאין בנין וסתירה בכלים. ופסקו הראשונים כדעת ב"ה. וכן הוא בטשו"ע (רס"י ש"ד). אלא דע"י **שבת** (מו.) דאמרי רבי אבא ורב הונא בר חייה מותר להחזיר מטה ש,ל פרקים שבת. וכן, הא רב ושמאל דאמרי תריווייהו וכן חיוב חטאת. ואסיקנא דאיתנו (רבי אבא ורב הונא בר חייה) דאמור כרשב"ג, דתניא מלבנות המטה (כעין רגלים ומכניס לתוכן ראשי כרעי המטה שלא ירקבו בארץ) וכו' אם החזיר פטור וכו' ואם תקע חיוב, רשב"ג אומר אם היה רפוי מותר. ופסקו **הרי"ף** (כא.), **הרמב"ם** (פכ"ב תכ"ו) ו**הרא"ש** (סי' כג) כרשב"ג. וכן הוא בטשו"ע (סי' ש"ג סעי' ה). ו**פרש"י** (שם ד"ה חיוב) דלרשב"ג החיוב הוא משום מכה בפטיש. וכן דעת **הרמב"ן** (מו.), **הרשב"א** (מו.) ו**הריטב"א** (מו. וקב. ל). וכ"כ **הר"ן** (כא. ברי"ף ד"ה ואיכא) דאם משום בונה בכלים אתינן עלה כל היכא דמיהדק (אף ללא תקיעה) חיוב חטאת. [ולדבריו בונה בכלים הוא אף ללא תקיעה. וכן מבואר ב**ריטב"א** (מו. ד"ה מיתביב). אולם בסמוך מבואר דבעינן תקיעה].

אולם דעת **התוס' ר"י** (עירובין לה.) דאע"פ דקיי"ל דאין בנין בכלים, מ"מ ודאי כל **תיקון הכלים שהוא מעשה אומן אע"פ שההדו"ט עושה אותו אסור** משום בונה וחייב עליו חטאת. וז"ל **הסמ"ג** (לאוין סה) מטה של פרקים לא יתקע ואם תקע חיוב חטאת שיש בנין בכלים. **דוקא במקום שצריך גזרה ואומנות יש בנין וסתירה בכלים**. [ולדבריהם יוצא דבונה בכלים הוא דוקא בתקע דלא אסור, שמקור הדין הוא מלבנות המיטה ושם הוא עושה כלי, ע"כ. ולדבריהם יוצא דבונה בכלים

והט"ז (סי' ש"ג ס"ק ה) כתי' שאם תוקע הוי גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש. **והמ"א** (סי' ק"א) כתי' שהוא משום שעושה כלי. וביאר **הפמ"ג** (סג) דכונתו משום בונה. **והמ"ב** (סי' מא) כתי' דהיא גזרה שמא יתקע בידתות ומסמרים דהוי גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש, וי"א דכיון שעושה בזה כלי גמור חיוב משום בונה, ע"כ. משמע דס"ל דמעיקר הדין אסור משום מכה בפטיש. וע"י **בתורת שבת** (סי' ש"ג ס"ק יז) שכת' דנראה דדוקא אם עושה ע"י התקיעה כלי, אבל אם עושה דבר שלא יציל לשום מלאכה אינו אלא פטור אלא אסור, שמקור הדין הוא מלבנות המיטה ושם הוא עושה כלי, ע"י מ"א סי' ש"י"ד ס"ק י"ז, ע"כ.

ב. דרוגת של חיבור (רפוי, מהודק ותקוע)

והחזו"א (א"ח"ס סי' נ"ג ס"ק ה) דקדק מהשי"ס הנ"ל דבין תקוע לרפוי יש דרגה אמצעית דהיינו רפוי ואינו רפוי, ר"ל מהודק אבל לא בחוץ גמור, ודעת רשב"ג דברפוי מותר, אבל במהודק מודה רשב"ג דאסור משום גזרה שמא יתקע, ואם תקע חיוב חטאת ולהדקה אסור אלא בו חיוב, ע"כ. וכן מוכח בש"י דרוגת (רפוי, מהודק ותקע) מלשון **הטור** (סג) שכת' שאסור להחזירה ולהדקה ואם תקע חיוב חטאת ואם היתה **רפויה** מותר לכתח' . וכן הוא בשו"ע, **ברמ"א** ו**בלבוש** (סעי' ה). וע"י עוד להלן בגדר תקיעה.

וכתי' **הרב המגיד** (פכ"ו הי"א) בשם **הרשב"א** (עבוה"ק בית מועד ש"ג רפ"ג) דאפי' רפוי ואינו רפוי אסור. וכן הביאו **הב"י** בססי' רע"ט וסי' ש"י"ג, **המ"א** (סי' ש"ג ס"ק יב) ו**המ"ב** (שם ס"ק מג וסי' ט"ז ס"ק עב). ומלשון **הרשב"א** ודע"מיה משמע שהידוק חמיר מרפוי ואינו רפוי, אלא שרפוי ואינו רפוי נמי אסור. וכן משמע מלשון **המ"ב** (סי' מג). ומהחזו"א הנ"ל משמע שרפוי ואינו רפוי היינו מהודק.

ג. חיבור רפוי בכלי שהודק לחברו בתקיעה או בהידוק

וע"י **בהגהת אשרי"ר** (שבת פ"ג סי' כג) שרפוי מותר דוקא בדבר שאין דרכו "לתקוע". וכת' **בב"י** (שם ד"ה מטה) שמשמע דרפוי מותר אם אין הוא עשוי להיות "מהודק". והביא נמי ראייה **מהכל בו** (סי' לא) בשם **הראב"ד** שכת' שאין לגזור שמא יתקע אלא בדבר שצריך להיות מעמידו בדוחק, ע"כ. וכן נקטו **הב"ח** (סי' אות ה) ו**הפרישה** (אות ח). ולכא"ו צ"ע שהרי ההגהות מיירי במקום חשש "תקיעה". וכן הראיה מהכל בו יש לדחות וכו' מהחזו"א שכת' שמוטרי להחזירו לפי שאין דרך להדקו, דמשמע

וע"י עוד **בב"י** שכת' שכן ר"ל מלשון הרמב"ם, וכן מהטור גבי כוס של פרקים שכת' שמוטרי להחזירו לפי שאין דרך להדקו, דמשמע האם היה דרך להדקו אסור, ולכא"ו גם זה צ"ע שהרי מהטור משמע שבכוס יש להתיר בכל ענין (וע"כ לומר שהב"י למד דכוונת הטור דשרי ברפוי כי אין הדרך להדקו וא"כ אין טעם לגזור).

וע"י **בשו"ע** (סעי' ה) שהשמיט דין זה. ו**הרמ"א** הביאו (נמוזה שלא כתב "ויש אומרים" משמע דס"ל כן אף בדעת השו"ע). וע"י **בפמ"ג** סי' רע"ט (מ"ז ס"ק ה) שדקדק מלשון **הרמ"א** (סי' ט) ו**המ"א** (סי' יד) ככתב"י. וכן פסק **הגר"ז** (אות כא). וכ"כ **המ"ב** (סי' ש"ג ס"ק מה ונא). וע"י **ברע"א** (סי' ט"ז) בס"י ש"י"ג (סי' ז), **בלבוש** (סי' נב) ו**ב"מ** (סי' מה).

אולם **החזו"א** (שם ד"ה והמחבר) דחה דברי הב"י כי אדרבה מהטור משמע שמתיר בכוס אפי' מהודק כיון שאין דרכו להדקו בחוץ שהוא תקוע, אבל רפוי לעולם מותר, ומלשון הרמב"ם אין הכרע, וכן דברי הכלבו מתפרשין לקולא כהטור דבאין דרך לתקוע מותר הידוק, או שדעתו לאסור רפוי ברגילות לתקוע. והשו"ע בס"י ש"י"ג השמיט תנאי זה, אפשר שחזר בו כו', ואפי' אם **רגילות לתקוע אפשר להקל בדרבנן**, כיון דלא הזכירוהו הרמב"ם והטור, וכל שעושה רפוי בלתי מהודק מותר, ע"כ. אבל **השבת הלוי** (ח"ו סי' לב) דחה דבריו כיון שהב"י, דב"ה, הפרשיה והרמ"א פסקו כן, ואין לנו שום הכרח דבה"י חזר בו, וכן נראה מוסתמת הט"ז ומ"א, ע"כ. וכן משמע דלא כהחזו"א מהא דסימן ש"י"ג סעי' ח'. ובאמת **החזו"א** שם (ד"ה קל"ח) נדחק בזה, עי"ש.

ד. כלי שחלקיו מתהדקים קצת

וכתב **הטור** (סי' ש"ג) ו**המהר"ם מרוטנבורג** שכוס של פרקים אסור להחזירו אפי' יחא רפוי, וכתב עליו הטור דנר' דכוס אין דרך להדקו כל כך ושרי בכל ענין. ו**השו"ע** (סעי' ה) כתב בדעה ראשונה בסתם כהטור ובשם י"א הביא דעת המהר"ם. וע"י **בט"ז** (סי' ק) שכתב רע"ד דאין צורך לזוהר שלא לפורקה כלל כמהר"ם, אבל אם הוא אלצורך גדול יש לסמוך להקל. והכרעת **המ"ב** (סי' ק מ) דלצורך שבת יש לסמוך אדעה ראשונה. וע"י **בחזו"א** (שם ד"ה והמחבר).

וע"י לעיל בשם **הב"י** שכת' שמשמע מהטור הנ"ל דאם היה דרך להדקו אסור להחזירו אפילו מניחו רפוי. ולדבריו יוצא שכוונת המהר"ם לאסור ברפוי משום שמא יתקע והטור דחה דבריו דשרי ברפוי כי אין הדרך להדקו וא"כ אין טעם לגזור.

אלא דע"י **בט"ז** (סי' ק) שכת' שסגירת תכלי שחלקיו מתהדקים ע"י הברגה לכאורה אסור וע"פ הדין כדמו במוטרה של פרקים, ולדעה אחרונה שהביא השו"ע שהיא שיטת המהר"ם היה לנו לאסור אפי' להדקה ברפוי כיון שחזק להדקה. וביאר **המ"ב** (סי' מה) שכוונת הט"ז שהמהר"ם אוסר כיון שהדרך להדק גם ברפוי, וטעם הטור שמתיר כי אין דרך להדק כ"כ בחוזק שהיה חשוב כמו תקיעה וע"כ אין לחוש לשמא יתקע. ומבואר מדבריו שנית' אם גזרו משום שמא יתקע במקום שהדרך להדק קצת. וע"י **בלבוש** א"כ שביאר כוונת הט"ז. ומהמ"א (סי' יב) משמע דפליגי אם הידוק רפוי המצוי בכוס של פרקים הוא בכלל הידוק. וכן פירש **הלבוש** שם. ו**החזו"א** (שם ד"ה והמחבר) כתי' שהטור מותר להדק כיון שאין דרכו להדקו בחוזק שהוא תקוע, אבל רפוי לעולם מותר (ולשיטתו אזיל כנ"ל). וע"י **בגור"ז** (אות כא) שכת' שמהר"ם אסר דוקא כשעושה הידוק, אבל ברפוי לגמרי אף לדעת המהר"ם מותר. וכן משמע מהטור הנ"ל אליבא דמהר"ם. אולם **במ"ב** (סי' מה) משמע דלדעה זו אסור אף ברפוי.

ה. הידוק חזק

וע"י **בב"ח** (סי' רע"ט אות א) שביאר דהטעם שפסקו **הטשו"ע** בססי' רע"ט שאסור לטלטל מנורה של פרקים שמא יתפרק ויחזירנה, דאע"פ דקיי"ל שאין בנין וסתירה בכלים הני מילי בנין כל זהו אבל בנין חזק וגמור אסור, והכא נמי כשתתפרק יתהדקנה בחוזק וחשיב ליה בנין גמור, ע"כ. ומשמע שע"י הידוק יש איסור תורה. וע"י לעיל שהבאנו מהב"י שהביא ראייה מהגהות שיש לאסור רפוי אתו הידוק אע"פ שהגהות מיירי במקום שיש חשש שיתקע. ואם נימא דהידוק חזק חשיב כתקיעה ניחא.

והט"ז (סי' רע"ט ס"ק ה) כתי' דהא דמהחזיר מנורה של פרקים חשיב עושה כלי, משום דהוי כעושה כלי מחדש. וביאר **הפמ"ג** (סג) דכוונת אסור מהית', ועי"ש שהקשה עליו מ"מ תקי"ט. וכוונתו דשם מבואר בט"ז שאף אם מהדק אפי' שאינו תוקע הוי מדרבנן. וע"י **במ"ב** (סי' כב) שצ"ן לט"ז, ולסי' תקי"ט. ומהחזו"א (שם שכת' שהטור מותר בכוס של פרקים אפי' מהודק כי אין דרכו להדקו בחוזק שהוא תקוע משמע שהידוק חזק בכלל תקיעה. וע"י **בלבוש** (סי' ש"ג אות ה) שמשמע שדוקא ע"י תקיעה חיוב. וכ"כ **הערוה"ש** (אות ט). וע"י לעיל אות א' בשם הר"ן ובסמוך בשם כל בו וסמ"ג. וע"י עוד להלן בענין הברגה אם חשיב תקיעה.

פניני הלכה

כיצד מתקדש החודש בזמן הזה

א. ויואמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר, החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה" (שמות י"ב א-ב).

ונח' רבותינו **בגמ'** (רי"ה כב.) בפירושא ד"לכסם". ר"ש אומר דעדות זו תהא כשרה בכס. ר"ל אפי' במשה ואהרן אע"פ שהם קרובים. ורבנן אמרי עדות זו תהא מסורה לכס. פרש"י לחשובי הדור שיקבלו העדות ויקדשו החודש.

ואמרו שם **בגמ'** (כה.) דאפי' יחיד מומחה שקידש החודש אין החודש מקודש, דאין לך מומחה לרבים יותר ממשה רבינו, וקאמר ליה הקב"ה עד דאיכא אהרון בהדך, דכתבי ויואמר ה' אלא משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החודש הזה לכם.

ודרשה נוספת מצינו **במכילתא** (סוף פ"ה) רבי אישיה אומר מנין שאין מעברין את השנה אלא בב"ד הגדול שבירושלים, ת"ל ראשון הוא לכם דברו אל כל עדת בני ישראל וגו'.

וביאר **החינוך** (מצוה ד') דדריש לה מדסמך לו "ידברו אל כל עדת ישראל", כלומר שיהא להן לאותו שיקדשו החודש רשות כל ישראל כלומר חכמים גדולים שבישראל, כגון בי"ד הגדול.

ויל"ע כיצד מתקדש החודש בזמן הזה, שאין לנו סמוכין, ולא בי"ד המקדש את החודש.

ב. ומצינו **ברמב"ם** (הל' קידוש החודש ריש פ"ה) שכתב - כל שאמרנו מקביעות ראש החודש על הראייה, ועיבור השנה מפני הזמן או מפני הצורך, אין עושין אותו אלא סנהדרין שבא"י או בי"ד הסמוכים בא"י שנתנו להם הסנהדרין רשות. שכך נאמר למשה ולאהרן החדש הזה לכם ראש חדשים. ומפי השמועה למדו איש מאיש משה רבינו שכך הוא פירוש הדבר עדות זו תהיה מסורה לכם וכל העומד אחריהם במקומם. אבל בזמן שאין שם סנהדרין בא"י, אין קובעין חדשים, ואין מעברין שנים, אלא בחשבון זה שאנו מחשבין בו היום. ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא. בשזמן שיש סנהדרין קובעין על הראייה, ובזמן שאין שם סנהדרין קובעין על חשבון זה שאנו מחשבין בו היום ואין נזקקין לראיה.

אולם מהמשך דבריו מבואר דאף בזה"ז שמקדשין ע"פ חשבון בעינן לקידוש החודש שבא"י. וז"ל שם בה"ה - בזמן הזה שאין שם סנהדרין ובי"ד של א"י קובעין על חשבון זה וכו'.

ובה"יג - זה שאנו מחשבין בזה"ז כל אחד ואחד בעירו ואומרין שראש חודש יום פלוני ויום טוב ביום פלוני, לא בחשבון שלנו או קובעין ולא עליו או סומכין, שאין מעברין שנים וקובעין חודשים בחוצה לארץ. ואין או סומכין אלא על חשבון בני ארץ ישראל וקביעתם. וזה שאנו מחשבין גלות הדבר בלבד הוא, כיון שעתה יודעים שעל חשבון זה הן סומכין.

וחז"ן דאף בזה"ז שאין לנו סנהדרין, דהלכה למשה מסיני דמקדשים החודשים ומעברים השנים ע"פ חשבון ולא ע"פ הראייה. מ"מ בעינן לחשבון בני א"י. והדברים מפורשים בספר **המצוות** (עשה קכ"ה) וז"ל - אילו אפשר דרך משל שבני א"י יעדרו מא"י, חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל, ולא יהיה שם בי"ד ולא יהיה בחו"ל בי"ד שנסמך בארץ, הנה חשבוננו זה לא יועילנו אז כלום בשום פנים. לפי שאין לנו רשות שנחשב בחו"ל ונעבר שנים ונקבע חודשים אלא בתנאים הנזכרים שבארנו. כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

ואכתי ליל"ע בזמנינו או על איזה חשבון וקביעות בי"ד שבא"י או סומכין.

ג. אולם **הרמב"ן** (בהשגות על ספר המצוות סג) כתב להשיג על דברי הרמב"ם, וביאר דר' הלל הנשיא בנו של רבי יהודה הנשיא שתיקן חשבון העיבור, הוא קדש חודשים ועיבר שנים הראויין להתעבר לפי מנינו עד שיבא אליהו ז"ל ונחזור לקדש על פי הראייה בב"ד, שראה שיתבטלו המועדות מפני הפסד הסמיכה, ועמד ותיקן החשבון וקדש ועבר בו חודשים ושנים עד שיבנה בית המקדש, לפי החשבון בב"ד ההוא הסמוך ובארץ הנבחרת כראוי.

